

БЕРЕЗОВСЬКИЙ О.М.

РЕВОЛЮЦІЙНА УКРАЇНСЬКА ПАРТІЯ В ПРАЦЯХ ДОСЛІДНИКІВ 1917-1920-Х РОКІВ

Проаналізовано стан вивчення історії становлення та діяльності Революційної української партії у працях дослідників 1917-1920-х років. Окреслено процеси, що впливали на стан наукової розробки теми.

Українські політичні партії, які виникли на початку ХХ ст., відіграли вирішальну роль у національному самоутвердженні українців, стали могутнім фактором політичної структуризації українського суспільства. Революційна українська партія (РУП) була першою та однією з найвпливовіших партій в українському національно-визвольному русі в Російській імперії на початку ХХ ст. РУП належить визначальна роль у формуванні партійно-політичної атмосфери в Україні дорадянського періоду. Тому не дивно, що історія першої української партії в Наддніпрянській Україні викликала великий інтерес у працях дослідників у 1917-1920-х рр. Розгортання національно-визвольного руху, його переростання в Українську революцію 1917-1920 рр., відновлення національної державності України стали потужним чинником активізації історичних досліджень, підвищення їх ролі в суспільному житті та державних процесах [19, с.253]. У складних умовах становлення української держави у 1917-1920 рр. дослідження з української партійно-політичної історії набули особливої актуальності. У 1920-ті роки, незважаючи на важкі умови і відносну політичну свободу, українські історики продовжували плідно працювати. Цей період характеризується відносною розкутістю історичної думки та наукового пошуку.

Значний масив літератури про діяльність українських політичних партій в Російській імперії на початку ХХ ст. потребує комплексного й ґрунтовного історіографічного аналізу. Сучасний етап розвитку історичної науки вимагає зламу застарілих підходів та стереотипів у вивченні національної історії, переосмислення наукової спадщини дослідників. Глибоке, наукове, об'єктивне відтворення історичного досвіду партійно-політичних процесів у Наддніпрянській Україні на початку ХХ ст. може стати методологічним ключем для розуміння політичних проблем сучасності, корисним надбанням новітніх українських партій і організацій. Метою пропонованої статті є комплексний аналіз праць дослідників, котрі розглядали у 1917-1920-х роках історію РУП. Це зумовлює наступні дослідницькі завдання: здійснити історіографічний огляд робіт дослідників 1917-1920-х рр. та розкрити їхнє значення для переосмислення і доповнення проблеми; визначити особливості стану дослідження проблеми у вітчизняній історіографії.

Історіографія українських політичних партій та організацій в Російській імперії на межі ХІХ-ХХ ст. залишається актуальною і маловивченою темою. Серед сучасних праць істориків, в яких фрагментарно висвітлювались окремі аспекти досліджуваної проблеми, слід відзначити роботи історіографічного характеру [15; 21; 26]. Спеціальні огляди історіографії діяльності РУП здебільшого є публікацією дисертаційних досліджень чи їх фрагментів [4; 5; 10; 12; 22; 29]. У цілому слід констатувати відсутність ґрунтовних узагальнюючих і спеціальних праць із зазначеної проблеми.

Відновлення української державності у 1917 р. призвело до змін у політичному, соціально-економічному та національно-культурному житті України. Українська

революція справила глибокий вплив на розвиток історичної науки, висвітила актуальні та недосліджені проблеми, започаткувала державну підтримку історичних досліджень [4, с.253]. Наукове вивчення минулого України, зокрема, партійно-політичної історії стало нагальною потребою нації. Однак в складних умовах становлення української держави у 1917-1920 рр. дослідження з української партійно-політичної історії не могли проводитися повноцінно та об'єктивно.

Дослідження з історії РУП, що з'явилися у 1917-1920 рр., були підготовлені активними діячами національного руху. Це в основному невеликі брошури, наукові розвідки, нариси та статті з історії РУП. Значна частина цих праць була видана за межами підросійської України. Це пов'язано, в першу чергу, з складними суспільно-політичними процесами, що відбувалися у Наддніпрянській Україні у 1917-1920 рр. Чимало українських істориків були змушені емігрувати, оскільки під чужою владою були позбавлені можливості вільно займатися науковими дослідженнями [28, с.20]. В основному ці праці носили інформативно-описовий, узагальнюючий характер, а їх автори ставили за мету ознайомити громадськість з основними етапами становлення українських політичних партій на початку ХХ ст., їх програмними вимогами. Серед цих розвідок можна відзначити праці П.Гайдалемівського [6], М.Грушевського [13; 14], В.Дорошенка [17], М.Ковалевського [20], П.Стебницького [37-39], В.Степанка і Я.Довбищенка [40] та ін. [1]. Всі ці дослідники, повідомляючи про існування РУП, не вдавалися до детального аналізу її діяльності, хоча і проливали певне світло на питання ідейної еволюції та організаційного становлення першої української політичної партії в Російській імперії на початку ХХ ст. Зокрема, у брошурі В.Степанюка та Я.Довбищенка "*З історії українського соціал-демократичного руху (1900-1918)*" [40], автори простежили основні віхи становлення української соціал-демократії у Наддніпрянській Україні. Дослідники в загальних рисах розглянули структурну організацію РУП, висвітлили агітаційно-пропагандистську діяльність партії, охарактеризували основні партійні видання.

У 1920-ті роки незважаючи на важкі умови і відносну політичну свободу, вітчизняні історики в радянській Україні продовжували плідно працювати. Цей період характеризується відносною розкутістю історичної думки та наукового пошуку. Зміна соціального замовлення в гуманітарній сфері призвели до заборони дослідження ряду питань з історії національно-визвольного руху в Україні, і зокрема, української партійно-політичної історії. Якщо у 1921-1925 рр. існував ще певний плюралізм у науковому і суспільному житті і збереженню національних традицій сприяла політика українізації, то у 1926-1930 рр. посилення командно-адміністративного та ідеологічного наступу на українську історичну науку поступово почало переводити її на рейки марксистської методології. На перше місце в історичній науці висувалися історико-партійні дослідження марксистського спрямування, тотально запроваджувалася методологія партійно-класового трактування історичного процесу [24, с.182]. Негативною тенденцією стало кваліфікування українських політичних партій як "*буржуазно-націоналістичних*". Окремі праці радянських дослідників позначені рисами антиісторизму, необ'єктивності, комуністичної тенденційності, кон'юнктуризму. У 1920-х роках з історії українських політичних партій початку ХХ ст. було створено незначну кількість праць.

В контексті вищесказаного досить цікавими є перші офіційні радянські дослідження з історії зародження та становлення КП(б)У, в яких висвітлювалася

позиція більшовицької партії до інших українських політичних партій [27; 30; 50; 51]. Так, у 1923 р. у Харкові вийшла з друку робота колишнього бундівця М.Равича-Черкаського *“Історія КП(б)У”*, в якій обґрунтовувалась ідея рівноцінного впливу трьох соціал-демократичних організацій у Наддніпрянській Україні на початку ХХ ст. - РУП-УСДРП, РСДРП і Бунду. Як писав історик *“... вся масова соціал-демократична робота проводилась трьома паралельно існуючими партійними організаціями, різними за своєю національною фізіономією”* [30, с.10]. Однак всі три організації, за словами дослідника, були хворі спадщиною царського режиму: нездоровим націоналізмом. Однак надалі автор робить досить суперечливі висновки. Дослідник вказав на велике значення Бунду в історії революційного руху на Україні, однак відразу ж визнав, що самостійної ролі Бунд не мав. Тому всю увагу М.Равич-Черкаський сконцентрував на дослідженні діяльності двох основних соціал-демократичних організацій - РСДРП і РУП-УСДРП. Автор обґрунтовував та пропагував теорію *“двокорінності”* КП(б)У, згідно з якою ідейними попередниками КП(б)У в рівній мірі визнавались російські більшовики та ліві українські соціал-демократи. Як відзначив сучасний історик В.Головченко, це досить зручна в політичному відношенні для вихідців із РУП, УСДРП, Бунду думка про їх рівні з російськими комуністами права на керівництво радянською Україною. Висвітлюючи історію РУП, М.Равич-Черкаський подекуди приходиться до суперечливих тверджень, зокрема, вказує що членами цієї партії були також відомі українські діячі І.Франко та М.Грушевський. Щодо брошури *“Самостійна Україна”*, то М.Равич-Черкаський, як і більшість дорадянських дослідників, назвав програму *“дико-шовіністичною”* [30, с.28]. Особливу увагу М.Равич-Черкаський звернув на агітаційно-пропагандистську і видавничу діяльність РУП, охарактеризував структуру партії [30, с.23-22; 31].

Першими узагальненими дослідженнями з історії України, створеними на методологічних засадах марксизму, є роботи історика, завідувача історичним відділом, а згодом керівника Українського інституту марксизму М.Яворського [47-51]. Це один із перших українських істориків, що спробував укласти історію України за *“марксистсько-матеріалістичним законом”*. Без відповідної фахової практики й достатньої документації його праці нерідко були позначені ідеологічними маніпуляціями історичних фактів. Роботи М.Яворського були гостро критиковані в українській національній історіографії за тенденційність і нефаховість, а з 1929 р. також радянською історіографією, яка *“яворщиною”* прозвала *“націоналістичний ухил”* в історії. Щодо природи РУП, то М.Яворський називав партію суто націоналістичною організацією, в якій були елементи марксистські, оскільки *“драгоманівщина, яка була основою РУП, являла собою суміш народництва і марксизму, чи скоріше перехід від першого до другого”* [48, с.232-233]. Історик висловлював думку про певну спорідненість у програмних засадах, тактичних настановах РУП, УСДРП і РСДРП. Однак РУП-УСДРП не вистачило зробити останній крок, щоб стати під прапор революційного марксизму. Тому РУП, як УСДРП і Спілка, залишилися між революційним марксизмом та націонал-соціалізмом, опортунізмом [48, с.247-248].

Подібні погляди щодо діяльності та ідеології РУП-УСДРП у своїй роботі *“1905 рік на Україні”* висловлював П.Христюк [43]. Характерною особливістю цієї наукової праці є широке використання документального матеріалу - донесень, записок жандармських установ, відозв, листівок, партійних документів.

Особливе місце у радянській історіографії посідає фундаментальна монографія О.Гермайзе *“Нариси з історії революційного руху на Україні”*, яка вийшла друком у

1926 р. [8]. Це перша ґрунтовна наукова монографія з історії РУП. На основі архівних матеріалів (Київського губернського жандармського управління, Київського охоронного відділу, канцелярії київського генерал-губернатора, документів з приватних архівів), а також при використанні преси, партійних документів, пропагандистсько-агітаційної літератури, спогадів і мемуарів колишніх членів українських партій, О.Гермайзе намагався систематизовано та об'єктивно висвітлити історію РУП. Як відзначають сучасні історики В.Головченко [10], В.Колесник [22], А.Павко [29] праця О.Гермайзе витримала перевірку часом на об'єктивність, глибину дослідницького пошуку і не втратила своєї науково-пізнавальної цінності й на сучасному етапі історіографії. Книга складається з передмови, вступу та семи розділів, в яких автор систематизовано виклав матеріал про заснування, ідейну еволюцію, організацію та розкол РУП.

Вивчаючи історію становлення РУП, О.Гермайзе проаналізував, в яких соціально-економічних та суспільно-політичних умовах відбувався процес зародження, формування і розвитку першої української політичної партії у Наддніпрянській Україні. Автор висвітлив розвиток українських соціал-демократичних організацій в 1890-х роках, появу і поширення марксистських ідей серед української інтелігенції. Діяльність РУП О.Гермайзе розглядав як *“передісторію”* революційного марксизму на українському ґрунті, *“...РУП ніби проторує шлях для з'явлення нової ідеології революційного марксизму серед української радикальної молоді й разом з тим шукає стежок до з'єднання з пролетаріатом, до підпорядкування своєї лінії його інтересам та його прагненням”* [8, с.3]. Як вказував історик, РУП - одне з початкових джерел, що приводять до революційного марксизму [8, с.290].

О.Гермайзе досить детально висвітлив діяльність центральних органів РУП, однак при цьому менше уваги приділив регіональним осередкам РУП. На переконання історика перші українські партії вийшли саме з РУП, а їх активні члени починали перші свої кроки у політиці саме у цій партії [8, с.20-24].

У своїй монографії О.Гермайзе здійснив детальний розгляд програмних положень та партійних документів і видань. Особливу увагу дослідник приділив проблемі розв'язання українського питання. Висвітлюючи позицію РУП щодо вирішення національного питання та перспектив побудови української державності, автор намагався прослідкувати ідейну еволюцію РУП на різних етапах її становлення.

Щоб якомога об'єктивніше висвітлити агітаційно-пропагандистську роботу партії, автор розмістив у додатках основні партійні документи, агітаційну літературу РУП за 1902-1905 рр. Особливо цінними є 50 опублікованих листівок та відозв, які розміщені у книзі тематичними групами. Ще 12 листівок історик опублікував у книзі *“Нелегальні відозви з нагоди Шевченківських роковин”* [9].

Щодо початку розколу РУП, О.Гермайзе зазначав, що лише на початку 1905 р., безпосередньо перед другим з'їздом РУП, виразно намітилися дві фракції в РУП, що фактично були зародками більших розбіжностей та вщували розкол. На думку історика ідейний та організаційний розкол РУП *“в період ідеологічних шукань”* був явищем цілком закономірним і ознаменував собою факт появи нового соціального класу - українського пролетаріату [8, с.250, 290]. На переконання О.Гермайзе розкол був викликаний позицією буржуазно-радикальної більшості партії, яка вимагала виконання двох основних вимог. Якщо перша вимога зводилась до проголошення національно-територіальної автономії України, то друга - визнання повної самостійності організаційного існування РУП, як української соціал-демократичної партії. При

чому не відкидався, а визнавався бажаним федеративний зв'язок з РСДРП [8, с.251]. У цілому у своїх роботах О.Гермайзе наголошував, що РУП відіграла значну роль у суспільно-політичному житті України, в першу чергу діяльність партії сприяла поширенню революційних настроїв та пробудженню національної свідомості в українців [8, с.289].

Не дивно, що перше монографічне дослідження з історії РУП викликало неабияке зацікавлення та критику у радянських дослідників. У журналах *“Життя і революція”* та *“Більшовик України”* були опубліковані рецензії та відгуки на книгу О.Гермайзе [2; 3]. Так, П.Бендзя та Веде справедливо визнали монографію першим науковим дослідженням, де комплексно висвітлена історія РУП. Однак, якщо Веде намагався безпідставно звинуватити О.Гермайзе в ідеалізації українських дрібнобуржуазних політичних партій, то П.Бендзя критикував думку останнього про те, що саме РУП заклала передумови зародження нової ідеології - революційного марксизму. За словами П.Бендзя, О.Гермайзе став на хибний шлях, вказавши, що РУП проторила шлях для появи марксистської ідеології, а також, що появу і поширення марксистської ідей серед українства слід шукати в РУП. На думку дослідника, О.Гермайзе суттєво недооцінив інші українські соціал-демократичні організації та переоцінив діяльність і значення РУП [2, с.82-83]. Зокрема, О.Гермайзе, як і В.Дорошенко [16, с.3-9], характеризуючи *“Українську Соціал-демократію”* наводив слова Д.Антоновича: *“...члени групи були радикалами, були чим хочете, але не українськими соціал-демократами, а коли були соціал-демократами, то не українцями”* [8, с.44]. П.Бендзя категорично не погодився з таким трактуванням первинної української соціал-демократичної організації, вказавши, що О.Гермайзе зробив велику помилку процитувавши слова Д.Антоновича, *“які крім “красних слів” не мають ніякого змісту, хіба тільки, що яскраво виявляють ворожість Д.Антоновича до “Української Соціал-демократії”* [2, с.83-89].

Своє бачення історії становлення, діяльності та розколу РУП висловив учасник революційного руху, колишній член Головного комітету *“Спільки”* Арнольд Ріш [32-34]. Незважаючи на те, що його праці в основному присвячені дослідженню історії *“Спільки”*, А.Ріш намагався з'ясувати природу, організацію, ідеологію РУП, причини її розколу та створення *“Спільки”*. На думку А.Ріша, нелюбов, яку *“Спілька”* заслужила з боку РУП-УСДРП, свідчить про їх власну дрібнобуржуазну обмеженість, про нерозуміння, яким шляхом може бути створена пролетарська партія на Україні при такому строкатому складі робітників не тільки в українському місті, а й місцями у селі. По суті, домагання українських соціал-демократів були спробою української революційної інтелігенції встановити зв'язок з селом через міський пролетаріат, використовуючи останніх як засіб для досягнення своїх цілей [34, с.107-109].

Серед низки праць з історії РУП слід виокремити розвідку А.Дучинського, в якій автор на основі архівних документів полтавської губернської жандармської управи, спогадів окремих діячів виклав нариси з історії РУП на Полтавщині (1901-1905 рр.). Автор подав цінний матеріал з історії національно-політичного руху Полтавщини, висвітлив багато цікавих фактів життя українських партійних діячів та ін. Незважаючи на певну односторонність архівних документів та відсутність окремих документів і мемуарних джерел полтавських партійців, досліднику вдалося висвітлити основні віхи діяльності полтавської організації РУП. Історію партії на Полтавщині А.Дучинський поділив на два основних періоди: 1) мобілізація революційних українських сил, підготовка й широка пропаганда РУП на Полтавщині (з 1901 р.

до кінця 1903 р.); 2) занепад РУП, відродження і занепад партії в Полтаві (з кінця 1903 р. до 1905 р.). У цілому дослідник робить висновок про визначну роль РУП у революційному русі на Україні [18, с.283-285].

Ще однією спробою висвітлити особливості діяльності регіональних структур РУП була розвідка С.Щупака [46]. У статті, що була опублікована у журналі “*Життя і революція*”, дослідник розглянув діяльність осередків РУП на Київщині.

У цілому слід відзначити, що історія РУП, порівняно з іншими українськими політичними партіями, викликала у радянських дослідників найбільшу зацікавленість. Це пояснюється в першу чергу дослідженням досить актуальних для радянських дослідників питань, що стосувались ідейних витоків більшовизму. Тому варто відзначити, що при дослідженні історії зародження та становлення РУП, відразу почали виникати дискусійні питання, суперечливі твердження, неоднозначні висновки. Якщо, О.Гермайзе, А.Ріш та інші дослідники вбачали у походженні КП(б)У синтез більшовизму та української соціал-демократії, то інші радянські дослідники вважали, що КП(б)У мала виключно більшовицьке походження. Так, Д.Фрід категорично висловився проти тверджень О.Гермайзе, який дійшов висновку, що РУП - одне з початкових джерел, що приводять до революційного марксизму. Не підтримував Д.Фрід і думку А.Ріша, який вважав “*Снілку*” попередницею КП(б)У. Подібні висновки Д.Фрід назвав хибними та небезпечними перекручуваннями історії. Історик дійшов висновку про більшовицьке походження КП(б)У, в основі діяльності якої на всіх етапах розвитку була боротьба за гегемонію партії серед робітничого класу, за визначальну роль у революційному процесі. Д.Фрід вважав, що дослідники в своїх роботах суттєво недооцінили націоналізм в ідеології та програмних засадах РУП-УСДРП та “*Снілку*”, а також не визнали, що діяльність українських соціал-демократів не сприяла зміцненню позицій РСДРП [41; 42]. Робота Д.Фріда може слугувати яскравим прикладом ідеологічного наступу на українську історичну науку, поступового переходу її на рейки марксистської методології.

За умов наступу тоталітарного режиму на українську історичну науку, тотальної цензури, розгортання репресій, острівцями збереження її національних традицій, протидії марксистському перелицюванню історії України залишалися історики Західної України й ті, що опинилися в еміграції. З-під пера колишніх активних учасників національно-визвольних змагань початку ХХ ст. виходили мемуарні, документальні, наукові та публіцистичні праці. Серед таких праць, в першу чергу, слід згадати працю В.Дорошенка “*Революційна Українська Партія (РУП) (1900-1905 рр.): нарис з історії української соціал-демократичної партії*” [16]. Розвідка вийшла друком у 1921 р. у Львові і була присвячена двадцятиріччю з часу заснування РУП. Автор на основі власних спогадів та свідчень безпосередніх учасників партійно-політичного руху підготував нариси з історії РУП. Дослідник проаналізував основні етапи становлення РУП, від її зародження до установчого з'їзду УСДРП. Основну увагу В.Дорошенко приділив процесу еволюції РУП в бік соціал-демократії. Незважаючи на дещо узагальнюючий характер праці, декілька суб'єктивних тверджень, низку дрібних фактичних неточностей, розвідка В.Дорошенка містить систематизовані дані та цікаву інформацію щодо зародження та діяльності РУП. На відміну від праць дослідників історії РУП дореволюційного періоду, розвідка В.Дорошенка містить багато фактичного матеріалу, в ній присутні конкретні імена, посилання тощо.

В.Дорошенко, щоб зрозуміти саму природу зародження та становлення РУП, звернувся до її витоків і приділив цьому значну увагу. Розглядаючи український

студентський громадівський рух 1897-1899 рр., дослідник виділив українську студентську громаду на чолі з І.Стешенком, яка, за словами В.Дорошенка, “...виступала проти виключно культурництва, аполітичності українського руху і солідаризувалася з драгоманівським радикалізмом. Гурток цей швидко еволюціонував від Драгоманова до Маркса, гублячи по дорозі частину членів...” [16, с.3-6]. Однак створена в Києві самостійна українська соціал-демократична група не змогла трансформуватися в партію. Дослідник також згадав про діяльність “Групи сільських робітників соціал-демократів Київської губернії”. У цілому В.Дорошенко один із небагатьох дослідників цього періоду, котрий розглядав діяльність первинних українських соціал-демократичних організацій в Російській імперії.

Відсутність чіткої програми на початковому етапі становлення РУП В.Дорошенко пояснював мішаним складом членів партії: “... були тут і радикальні націоналісти, далекі від соціалізму, але настроєні революційно, й люди, що хиталися між есецтвом і есерівством” [16, с.8-9]. Аналізуючи перші програмні документи та видання РУП, дослідник приходять до висновку про домінування соціалістичних позицій (спочатку соціал-революційної програми, а дещо пізніше - соціал-демократичної) [16, с.8-9]. До подібних висновків пізніше приходять О.Гермайзе [8] і А.Ріш [34].

Однією із центральних проблем, яку намагався розглянути В.Дорошенко, було розв’язання українського питання. Національне питання стояло наріжним каменем у програмах українських політичних партій. На думку дослідника, саме через протиріччя у розв’язанні українського питання у РУП відбувся розкол, що призвело до утворення УНП, “Спілки”, УСДРП. Автор намагався проаналізувати та пояснити причини еволюції поглядів членів у середовищі РУП від ідеї самостійності України до її автономії.

У своїй статті “РУП і УСДРП” В.Дорошенко запропонував свою періодизацію історії РУП. Дослідник історію партії поділив на наступні етапи: 1) селянська доба (1900-1903 рр.) - пов’язана з іменем засновника та першого керівника РУП - Д.Антоновича; 2) робітнича доба (1904-1907 рр.), що ділиться на два періоди: а) період урбанізації й перетворення РУП в українську соціалістичну партію сільського і міського пролетаріату (1904-1905 рр.); б) період діяльності окремої УСДРП (1905-1907 рр.). Робітничу добу історії РУП В.Дорошенко пов’язував з іменем М.Порша [17, с.225-236]. Дослідник намагався персоніфікувати періоди становлення РУП. В той же час розвідка В.Дорошенка не позбавлена певного суб’єктивізму, що пояснюється, в першу чергу, ідейно-політичною позицією автора. Зокрема, дослідник виправдовував позицію РУП і гостро критикував діяльність інших політичних партій (“Спілки” та УНП).

До цікавих висновків прийшов український емігрант, один із організаторів “Спілки”, колишній лідер партії М.Меленевський. У віденському журналі “Нова Громада” дослідник опублікував роботу мемуарного характеру, що відображала авторське бачення на питання витоків, зародження української соціал-демократії. У статті-відповіді на роботу В.Дорошенка “Революційна Українська Партія (РУП) (1900-1905 рр.)”, М.Меленевський відзначав, що, хоча В.Дорошенко при оцінці РУП і відстоював власні політичні погляди, однак об’єктивніше підійшов до розгляду низки основних питань з історії РУП у порівнянні зі своїми політичними соратниками. Дослідник піддав критиці деякі положення роботи В.Дорошенка, зокрема, окремі аспекти становлення та розколу РУП, позиції партії з вирішення національного питання. М.Меленевський звинувачував членів РУП у вузьконаціоналістичних поглядах щодо українізування робітників. Однією з основних причин розколу РУП

М.Меленевський назвав не національно-програмові, а “загальнореволюційні організаційно-тактичні питання” [25, с.130-134].

Серед праць українських емігрантів слід також відзначити статтю В.Садовського. Автор був одним із перших дослідників, котрий зробив важливий висновок про те, що створення РУП ознаменувала початок вищої політичної стадії розвитку українського національного руху в Російській імперії на початку ХХ ст. На переконання В.Садовського РУП і УСДРП у своїх програмах вимогу автономії України прийняла тимчасово з тактичних міркувань, головною ж метою було досягнення самостійності [36, с.250-256].

Допомагають відчутти характер епохи, атмосферу партійно-політичного життя мемуарні праці активних учасників національного руху, колишніх партійних діячів. Згадки про діяльність РУП знаходимо у працях Ю.Колларда [23], М.Меленевського [25], Є.Чикаленка [44], С.Шемета [45] Н.Романовича-Ткаченка та інших [35]. Недоліками творів, особливо авторів, що були активними учасниками партійно-політичних угруповань, залишаються категоричність, суб’єктивність, полемічна заостреність оцінок політичних подій, явищ, процесів тогочасної дійсності.

Отже, досліджуваний історіографічний період, що був започаткований Українською революцією 1917-1920 рр. і тривав до кінця 1920-х років, можна охарактеризувати відносно розкутістю історичної думки та наукового пошуку. З встановленням радянської влади на Україні на перше місце в історичній науці висувалися історико-партійні дослідження марксистського спрямування, тотально запроваджувалася методологія партійно-класового трактування історичного процесу, що призвело до певного ігнорування дослідження історії української соціал-демократії. Більшість дослідників намагалась об’єктивно та неупереджено висвітлити історію РУП. Вивчення її історії почали займатися фахівці-історики, а їхні праці стали повноцінними науковими дослідженнями. Дослідники проаналізували витoki РУП, ідеологічно-організаційну еволюцію партії, основні напрями практичної діяльності, оцінили вагомий внесок РУП у розвиток українського національного руху. На відміну від праць дорадянських авторів, дослідження істориків цього періоду містять багато фактичного матеріалу, в них присутні конкретні імена, розширилась джерельна база, присутні посилання на літературу тощо. Серед низки праць, створених у цей період, слід виокремити роботи В.Дорошенка і О.Гермайзе, що витримали перевірку часом на об’єктивність, глибину дослідницького пошуку і не втратили своєї науково-пізнавальної цінності.

Аналіз визначеної проблеми свідчить, що окремі її сторони ще мало досліджені, особливо це стосується історіографічних аспектів. Предметом подальших розвідок з порушеного питання, може стати дослідження історії РУП в працях радянських, зарубіжних, сучасних дослідників.

1. Антонович Д. Із студентських років Івана Стешенка / Д.Антонович // Робітнича партія. - 1918. - 4 серпня.

2. Бендзя П. До історії революційного руху на Україні. (З приводу книжки О.Гермайзе “Нариси з історії революційного руху на Україні”. Т.1: РУП) / Петро Бендзя // Життя і революція. - 1926. - №11. - С.82-89.

3. Веде. Рецензія на книгу О.Гермайзе “Нариси з історії революційного руху на Україні”. Т.1: РУП / Веде // Більшовик України. - 1926. - №4-5. - С.162-168.

4. Висоцький О.Ю. Українські національні партії початку ХХ століття: соціалістичний сегмент (УСДРП та УПСР у компаративістському вивченні) / Олександр Юрійович Висоцький. - Д., 2001. - 160 с.

5. Висоцький О.Ю. Українські соціал-демократи та есери: досвід перемог і поразок / Олександр Юрійович Висоцький. - К.: Основні цінності, 2004. - 272 с.

6. *Гайдалемівський П.* Українські політичні партії, їх розвиток і програми / Петро Гайдалемівський. - Зальцведель: Заходом "Просвітнього Відділу Української Військової Місії", 1919. - 43 с.
7. *Гермайзе О.* 25-ліття Революційній Українській партії (РУП) / Осип Гермайзе // Життя і революція. - 1925. - №3. - С.20-24.
8. *Гермайзе О.* Нариси з історії революційного руху на Україні. Т.1: Революційна Українська Партия (РУП) / Осип Гермайзе. - Б.м.: Книгоспілка, 1926. - 388 с.
9. *Гермайзе О.* Нелегальні відозви з нагоди Шевченківських роковин / Осип Гермайзе. - К.: Держвидав України, 1925. - 65 с.
10. *Головченко В.* Від "Самостійної України" до Союзу визволення України: Нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. / Володимир Іванович Головченко. - Х.: Майдан, 1996. - 190 с.
11. *Головченко В.І.* Ідейне становлення української соціал-демократії та еволюція її поглядів на шляхи і перспективи визвольної боротьби (кінець ХІХ - початок ХХ ст.): дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.01 / Володимир Іванович Головченко. - К., 1997. - 383 с.
12. *Голуб А.І.* Європейські обрії української соціал-демократії (кін. ХІХ - перша половина ХХ ст.) / Анатолій Іванович Голуб. - Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1998. - 155 с.
13. *Грушевський М.* Історія України, прилагоджена до програми вищих початкових шкіл і низших класів середніх шкіл / Михайло Сергійович Грушевський. - К., Відень, 1920. - 216 с.
14. *Грушевський М.* Історія України: Прилагоджена до програми вищих початкових шкіл і нижчих класів середніх / Михайло Сергійович Грушевський. - Кам'янець на Поділлі, 1919. - 272 с.
15. *Демуз І.О.* Українське питання в Російській імперії на початку ХХ ст. Історіографія: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Інна Олександрівна Демуз. - Черкаси, 2008. - 235 с.
16. *Дорошенко В.* Революційна Українська Партия (РУП) (1900-1905 рр.): нарис з історії української соціал-демократичної партії / Володимир Дорошенко. - Львів-К., 1921. - 38 с.
17. *Дорошенко В.* РУП і УСДРП / В.Дорошенко // Календар "Вперед". - Львів, 1920. - С.225-236.
18. *Дучинський А.* Революційна українська партія (РУП) на Полтавщині за архівними матеріалами 1901-1905 рр. / Антонин Дучинський // За сто літ. Матеріяли з громадського й літературного життя України ХІХ і початків ХХ століття. - Кн.2. - Х.: Державне видавництво України, 1928. - С.283-320.
19. *Калакура Я.С.* Українська історіографія: Курс лекцій / Ярослав Степанович Калакура. - К.: Генеза, 2004. - 496 с.
20. *Ковалевський М.* Од романтики до реалізму (3 історії однієї партії) / М.Ковалевський // Літературно-науковий вісник. - 1919. - Річник ХХ. - Т.73. - Кн.1. - С.92-107; Кн.2. - С.213-225.
21. *Ковальчук І.А.* Історіографія становлення та діяльності українських політичних партій початку століття / І.А.Ковальчук // Наукові праці з питань політичної історії. - Вип.172. - К.: Либідь, 1992. - С.105-114.
22. *Колесник В.* Шляхом національного відродження: Національне питання в програмах та діяльності українських партій Наддніпрянщини 1900-1907 / В.Ф.Колесник, О.О.Рафальський, О.П.Тимошенко. - К.: Стило, 1998. - 226 с.
23. *Коллард Ю.* Спогади юнацьких років / Юрій Коллард // Літературно-Науковий Вісник. - 1928. - Т.102. - С.226-233, 425-433, 727-729, 1061-1067.
24. *Масненко В.* Історична думка та націотворення в Україні (кінець ХІХ - перша третина ХХ ст.) / В.Масненко. - К., Черкаси: Відлуння-Плюс, 2001. - 440 с.
25. *Меленевський М.* До історії Української соціал-демократичної "Спілки" / М.Меленевський // Нова громада. - 1923. - №3-4. - С.130-134.
26. *Меша В.Г.* Українське національне відродження 1905-1914 років: (історіографія проблеми) / Володимир Григорович Меша. - К., 2004. - 157 с.
27. *Михайлов В.* История Коммунистической партии Украины: в самом сжатом очерке. Составлено по истории КП(б)У М.Равича-Черкасского / В.Михайлов. - Х.: Пролетарий, 1925. - 93 с.
28. *Оглоблин О.П.* Українська історіографія 1917-1956 / Олександр Петрович Оглоблин. - К., 2003. - 252 с.
29. *Павко А.І.* Політичні партії та організації в Україні наприкінці ХІХ - на початку ХХ століть: методологія, історіографія проблеми, перспективні напрямки наукових досліджень / Анатолій Іванович Павко. - К.: Т-во "Знання" України, 2001. - 112 с.
30. *Равич-Черкасский М.* История Коммунистической партии (б-ов) Украины / М.Равич-Черкасский. - К.: Государственное издательство Украины, 1923. - 248 с.
31. *Равич-Черкасский М.* Мои воспоминания о 1905 годе / М.Равич-Черкасский // Летопись революции. - 1925. - №5-6. - С.313-321.
32. *Риш А.* Из жизни Спілки (По личным воспоминаниям) / А.Риш // Летопись революции. - 1923. - №5. - С.126-135.
33. *Риш А.* Очерки по истории "Спілки" / А.Риш // Летопись революции. - 1925. - №2. - С.125-173.
34. *Риш А.* Очерки по истории украинской социал-демократической "Спілки" / А.Риш. - Х.: Пролетарий, 1926. - 141 с.
35. *Романович-Ткаченко Н.* На дорозі до революції. Уривки зі споминів / Н.Романович-Ткаченко // Україна. - 1925. - Кн.4. - С.103-123.

36. Садовський В. Від українофільства до політики (З приводу 25-ліття заснування РУП) / В.Садовський // Літературно-Науковий Вістник. - 1925. - Т.86. - С.250-256.
37. Стебницький П. (Смуток П.) Українська справа / Петро Стебницький. - Пг.: Друкарь, 1917. - 48 с.
38. Стебницький П. Поміж двох революцій: нариси політичного життя за рр. 1907-1918 / Петро Стебницький. - К.: Друк. т-ва "Час", 1918. - 288 с.
39. Стебницький П. Україна и украинцы / Петро Стебницький. - Пг., 1917. - 48 с.
40. Степанюк В. З історії українського соціал-демократичного руху (1900-1918) / В.Степанюк, Я.Довбищенко. - Х.: Вид-во Харківського комітету УСДРП, 1918. - 32 с.
41. Фрід Д. До питання про коріння КПУ / Д.Фрід // Більшовик України. - 1927. - №10. - С.40-49; №14. - С.27-38.
42. Фрід Д. Рецензія на: А.Ріш. Нариси з історії Української соціал-демократичної "Спілки" / Д.Фрід // Більшовик України. - №6. - С.97-106.
43. Христюк П. 1905 рік на Україні / П.Христюк. - Х.: Державне видавництво України, 1925. - 240 с.
44. Чикаленко Є. Спогади (1861-1907). Ч.ІІІ. / Євген Чикаленко. - Львів: Діло, 1926. - 131 с.
45. Шемет С. Микола Міхновський / С.Шемет // Хліборобська Україна. - 1924-1925. - Кн.5. - С.3-30.
46. Щупак С. "РУП" в період 1905 року на Київщині / С.Щупак // Життя і революція. - 1926. - №11. - С.76-81.
47. Яворський М. Історія України в стислому нарисі / Матвій Іванович Яворський. - Х., 1929. - 345 с.
48. Яворський М. Історія України в стислому нарисі: Посібник для профшкіл та робфаків / Матвій Іванович Яворський. - Х.: ДВУ, 1928. - 339 с.
49. Яворський М. Коротка історія України / Матвій Іванович Яворський. - Х.: Держ. вид-во України, 1926. - 114 с.
50. Яворський М. Нариси з історії революційної боротьби на Україні / Матвій Іванович Яворський. - Х.: Держ. вид-во України, 1927. - 415 с.
51. Яворський М. Революція на Україні / Матвій Іванович Яворський. - Ч.І. 1917-1919 рр. - Х., 1929. - 40 с.

Березовский О.Н. Революционная украинская партия в работах исследователей 1917-1920-х годов

Проанализировано состояние изучения истории и деятельности Революционной украинской партии в работах исследователей 1917-1920-х годов. Очерчены процессы, которые влияли на состояние научной разработки темы.

Berezovsky O.M. The Revolutionary Ukrainian Party in works of researchers of 1917-1920th years

The progress of researches of Revolutionary Ukrainian Party in in works of researchers of 1917-1920th years was analyses. The processes are determined which had an influence on the scientific work condition of the theme.